

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kannasoja, Sirpa; Ruonakangas, Santra

Title: Rakenteellinen sosiaalityö kyselytutkimuksen kohteena : tutkimusasetelma

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2023

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Kannasoja, S., & Ruonakangas, S. (2023). Rakenteellinen sosiaalityö kyselytutkimuksen kohteena : tutkimusasetelma. In K. Närhi, S. Kannasoja, T. Kokkonen, N. Rantamäki, & S. Ruonakangas (Eds.), *Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa* (pp. 70-93). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 154. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9712-0>

4.

Rakenteellinen sosiaalityö kyselytutkimuksen kohteena: tutkimusasetelma

Sirpa Kannasoja & Santra Ruonakangas

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä rakenteellisen sosiaalityön tulkintakehys ja tarkastella sen soveltamista määrälliseen aineistoon, kun tarkoituksena on tutkia sosiaalityöntekijöiden toteuttamaa rakenteellista sosiaalityötä ja sitä estäviä ja mahdollistavia tekijöitä sekä sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisen sosiaalityön kehittämistä. Luku alkaa kuvauksella Anneli Pohjolan teoreettis-käsitteellisen rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksestä. Lisäksi luvussa tarkastellaan suomalaisen rakenteellisen sosiaalityön toteutumista ja siihen liittyviä reunaeh-toja aikaisempien tutkimusten, tutkielmien ja selvitysten empiiristen havaintojen pohjalta. Lopuksi esitellään aiemman tutkimuksen pohjalta rakennettu tutkimusasetelma ja muuttujat sekä niiden mukaisesti kerätty tutkimusaineisto.

4.1 Pohjolan teorettis-käsitteellinen jäsenitys rakenteellisesta sosiaalityöstä

Anneli Pohjola (2011;2014) on jäsentänyt rakenteellista sosiaalityötä neljään osa-alueeseen sen mukaan, miten ne ilmentävät rakenteellisen sosiaalityön toiminnan funktioita ja tehtäväalueita. Osa-alueet ovat tietotyö, inkluusiotyö, strategiatyö ja oikeudenmukaisuustyö. Pohjolan mukaan tietotyössä keskeistä on tiedon tuottaminen ja välittäminen rakenteellisen sosiaalityön tueksi. Tietotyö jakaantuu kolmeen elementtiin tiedontuotannon tehtävien mukaan. Ensimmäinen liittyy sosiaaliantalyttikon tehtävään, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa kuntalaisten tai kansalaisten elinolosuhteista ja hyvinvoinnista sekä yhteiskunnallisten palveluiden tarpeesta ja tilanteesta. Toinen tietotyön elementti liittyy yhteiskuntakriittikon tehtävän mukaisesti siihen, että tuodaan esille sosiaalisia epäkohtia. Kolmanneksi tietotyön tehtäväksi jäsenyyt julkisuustyö, jonka tarkoituksena on tuotetun tiedon jakaminen kansalaisille ja päätöksentekijöille. Sosiaalinen raportointi on yksi julkisuustyön muoto. (Pohjola 2011, 220.)

Inkluusiotyön tavoitteena on kansalaisten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistaminen sekä sosiaalisen hyvinvoinnin rakenteiden kehittäminen yhteisöllisyyden ja kansalaisten yhteenliittymien kautta. Inkluusiotyö tarkoittaa yhteisö- ja osallisuustyötä sekä verkostoituvaa työtä, joita toteutetaan kumppanuudessa ja yhteistoiminnassa asiakkaiden ja kansalaisten kanssa. Yhteisötyötä tehdään muun muassa yhdyskuntatyönä, jonka tavoitteena on alueellinen ja kansallinen vaikuttaminen. Osallisuustyön tavoitteena puolestaan on valtaistaa kansalaisryhmiä ja vahvistaa heidän osallisuuttaan luomalla vaikuttamisen paikkoja kansalaisyhteiskunnassa. Sitä toteutetaan kunnallisessa hyvinvointipolitiikassa esimerkiksi hyödyntämällä kokemusasiantuntijuutta sekä osallistamalla kuntalaisia yhteiseen suunnitteluun ja kehittämiseen. Verkostoituvaa työtä on solidaarisuusverkostojen rakentamista kansalaisyhteiskunnassa. Inkluusiotyöhön sisältyy keskeisesti valtaistaminen, mutta myös huono-osaisten ihmisryhmien asianajo, vaikeivat nämä ryhmät itse aktiivisesti pystyisikään osallistumaan vaikuttamistyöhön. (Pohjola 2011, 214–220.)

Strategiatyön tavoitteena on hyvinvointipalveluiden ja sosiaalisen yhteiskuntapolitiikan suunnitelmallinen edistäminen sekä yhteiskuntapolitiikkaan ja lainsäädäntöön vaikuttaminen. Strategiatyö jakautuu ennakoivaan, visioivaan, uudistavaan ja kehittävään työhön. Visioiva suunnittelu- ja strategiatyö kohdistuu erityisen vahvasti suunnitelmien, ohjelmien ja strategioiden rakentamistyöhön. Ennakoiva työ kohdistuu yhteiskunnallisten ja alueellisten muutosten sosiaalisten vaikutusten ennakkointiin ja arviointiin. Kehittävässä työssä ja reformityössä etsitään ja rakennetaan vaihtoehtoisia ratkaisuvaihtoehtoja ja uusia toimintatapoja sekä pyritään vallitsevien käytäntöjen reflektointiin ja uudistamiseen. Yhteistyö ja verkottuminen eri hallintokuntien ja kansalaisjärjestöjen sekä muiden toimijoiden kanssa on olennaista strategiatyössä. (Pohjola 2011, 214–220.)

Tietotyön, inklusiotyön ja strategiatyön lisäksi rakenteellinen sosiaalityö jakautuu Pohjolan (2011; 2014) mukaan oikeudenmukaisuustyöhön. Tällä Pohjola tarkoittaa sosiaalisten oikeuksien edistämistä, jossa seurataan ja edistetään kansalaisten oikeuksien toteutumista sekä nostetaan esille eri väestöryhmien tasa-arvoisen hyvinvoinnin arvoa. Oikeudenmukaisuustyö voidaan jakaa eettiseen työhön ja hyvinvointivastuuseen. Rakenteellisen sosiaalityön eettistä työskentelyä kohdistetaan kansalaisten perusoikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien toteutumisen valvontaan sekä yhteiskunnallisen arvo- ja moraalikeskustelun herättelyyn ja ylläpitämiseen. Hyvinvointivastuu puolestaan tarkoittaa vastuuta edistää yhteiskunnan julkisia hyvinvointipalveluita sekä eri väestöryhmien hyvinvoinnin tasa-arvoon liittyvien kysymysten ja huomioiden tuomista julkisen keskustelun keskiöön. (Pohjola 2011, 214–220.)

Kaikkia rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita – tietotyötä, strategiatyötä, inklusiotyötä ja oikeudenmukaisuustyötä – läpäisee sosiaalityön sosiaalipoliittisesti orientoitunut työote sekä johtamistyö. Sosiaalipoliittinen työ tarkoittaa Pohjolan käsitteistössä yhteiskuntatieteellisen näkemyksen vahvaa hyödyntämistä rakenteellisen sosiaalityön kaikilla tehtäväalueilla ja toiminnassa esimerkiksi pyrkimällä vaikuttamaan paikalliseen, alueelliseen sekä kansalliseen sosiaali- ja terveyspolitiikkaan. Olennaista on tuoda yhteiskuntatieteellistä tietoa sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän lisäksi muiden hallintokuntien toimintaan ja päätöksentekoon, esimerkiksi koulutus-, elinkeino-, aluerakenne- ja työllis-

syyspolitiikkaan. Johtamisen tehtävänä on ennen kaikkea rakenteellisen sosiaalityön toimintamahdollisuuksien turvaaminen. Rakenteellista sosiaalityötä tulee johtaa tietoisesti siten, että esihenkilötehtäviin liittyy kiinteästi sekä tieto- ja muutosjohtaminen että strateginen ja päätöksentekoon liittyvä johtaminen. (Pohjola 2011, 218–220; Pohjola 2014, 31.)

4.2 Rakenteellisen sosiaalityön empiirinen tutkimus- ja selvitystyö Suomessa

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on esiintynyt voimistuvaa kiinnostusta rakenteellista sosiaalityötä kohtaan. Keskusteluissa on noussut esiin muun muassa rakenteellisen sosiaalityön teoreettisen määrittelyn tarve sekä tarve ymmärtää, millaista rakenteellinen sosiaalityö on ja voi olla sosiaalityön ammatillisissa käytännöissä. Lisäksi rakenteelliseen sosiaalityöhön kohdistuu odotuksia sen vaikuttavuudesta. (Ks. esim. Kivipelto 2021; Juurikkala 2022; Liukko & Karjalainen 2022; Liukko ym. 2022a.) Suomalaista rakenteellista sosiaalityötä ja sen käytäntöjä on kuitenkin tutkittu akateemisesti ja empiirisesti vähän. Rakenteellisesta sosiaalityöstä sisällöllisesti esimerkiksi tehtäväalueina ja siten sosiaalityöntekijöiden toteuttamana työnä tai siitä, millaiset tekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista mahdollistavat tai estävät, on tietoa hyvin vähäisesti. Laura Tiitisen (2019) mediavaikuttamiseen liittyvää väitöskirjaa lukuun ottamatta rakenteellista sosiaalityötä sivuava tutkimus on ollut pääasiassa pro gradu -tutkielmia ja maisterintutkielmia (esim. Muotka 2013; Heinonen 2016; Simola 2018; Poikselkä 2019; Pyykkö 2020; Ruonakangas 2021; Rajala 2022) tai sosiaalialan osaamiskeskusten ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tuottamia erilaisia raportteja (Kuntsi & Paavolainen 2019; Partanen, Leinonen & Lindh 2022; Liukko ym. 2022a; Liukko ym. 2022b). Koska suomalaista rakenteellisen sosiaalityön empiiristä tutkimusta on kaiken kaikkiaan vähäisesti, seuraavaksi tarkastellaan ensinnäkin rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen liittyviä tuloksia. Toisekseen tarkastellaan laajemmin sosiaalityöhön liittyviä tuloksia, joiden voidaan tulkita kuvaavan rakenteellista sosiaalityötä ja selittävän sen toteuttamista osana sosiaalialan toimijoiden, erityisesti sosiaalityöntekijöiden, työtä.

Rakenteellisen sosiaalityön toimintaympäristöä tarkastelevan tutkimuksen lisäksi sosiaalityön toimintaympäristöä tarkasteleva tutkimus kertoo myös osaltaan rakenteellisen sosiaalityön tekemisen reunaehdoista. Maija Mänttari-van der Kuip (2013) on kerännyt kyselyaineiston julkisessa sosiaalityössä työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä (N=817) ja tutkinut sosiaalityöntekijöihin kohdistuvan organisatorisen tilivelvollisuuden eli lisääntyvien säästöpainneiden, tehokkuusvaatimusten, valvonnan ja kontrollin yhteyttä mahdollisuuksiin tehdä ammattieettisesti vastuullista sosiaalityötä. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että sosiaalityöntekijöiden näkemykset lisääntyneestä tilivelvollisuudesta ovat yhteydessä kolmeen taustatekijään: työskentely kunnassa, jossa sosiaalityön palveluita on liikelaitostettu, työskentely lastensuojelussa sekä työskentely asukasmäärällä mitattuna suuressa kunnassa. Lisääntynyt tilivelvollisuus puolestaan heikentää mahdollisuuksia tehdä ammattieettisesti vastuullista sosiaalityötä. Näin ollen sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet tehdä esimerkiksi pitkäjänteistä työtä asiakkaiden kanssa sekä tehdä rakenteellista sosiaalityötä ja yhteiskunnallista vaikuttamistyötä ovat heikentyneet lisääntyneen organisatorisen tilivelvollisuuden vuoksi. (Mänttari-van der Kuip 2013.) Lisäksi Mänttari-van der Kuip (2022) on haastatteluaineiston avulla tarkastellut sitä, millaiset palvelujärjestelmään liittyvät rakenteelliset tekijät hankaloittavat työntekijöiden toimintamahdollisuuksien toteutumista julkisen sektorin lastensuojelutyössä. Palvelujärjestelmään liittyvät haasteet jäsentyivät kolmen toisiinsa kietoutuvan pääluokan – palvelujärjestelmän monimutkaisuuden, pirstaleisuuden ja resurssiniukkuuden – kautta. Vaikka palvelujärjestelmän haasteet vaikeuttavat Mänttari-van der Kuipin (2022) mukaan inhimillisen, kokonaisvaltaisen ja suunnitelmallisen lastensuojelutyön tekemistä yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa, ne ovat kuitenkin sellaisia, joihin voidaan vaikuttaa rakenteellisesti.

Sosiaalityöntekijöitä rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina sekä rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen esteitä ja edistäviä tekijöitä tarkastelevaa tutkimusta on olemassa lukumääräisesti eniten, tosin ne ovat pääosin pro gradu -tutkielmia. Santra Ruonakangas (2021) on tarkastellut tutkielmassaan kuntien tai kuntayhtymien palveluksessa työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä ja sosiaalityön esimiehiltä kerätyn kyselyaineiston avulla (N=131) rakenteellisen sosiaalityön toteutumista sekä

sen esteitä ja sitä mahdollistavia tekijöitä. Tulosten perusteella sosiaalityö painottuu yksilökohtaiseen työhön rakenteellisen sosiaalityön jäädessä sivuosaan. Vahvimmin rakenteellinen sosiaalityö toteutui palveluiden ja toimintakäytäntöjen kehittämisessä oman organisaation sisällä. Sen sijaan hyvinvointistrateginen työ, järjestelmätasolla tapahtuva hallintorajat ylittävä kehittäminen, kunnallinen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen sekä yhteistyö kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kanssa jäivät hyvin marginaaliseen rooliin. Tehty kehittämistyö jää puolestaan irralliseksi, eikä se integroidu osaksi palvelujärjestelmää ja sen toimintakäytäntöjä. (Ruonakangas 2021.)

Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista mahdollistaviksi tekijöiksi osoittautuivat koettu rakenteellisen sosiaalityön osaaminen, esimieheltä ja kollegoilta rakenteelliseen sosiaalityöhön saatu tuki, esimiesasema, sosiaalityön työkokemus sekä mahdollisuus vaikuttaa eri tasoisiin rakenteellisiin tekijöihin, kuten työskentelyorganisaation ja monialaisten verkostojen toimintakäytäntöihin, hyvinvointipalveluiden muotoiluun ja hyvinvointipolitiikkaan. (Ruonakangas 2021.)

Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista estäviksi tekijöiksi osoittautuivat rakenteellisen sosiaalityön kokonaiskuvan puuttuminen sekä organisatoriseen toimintaympäristöön ja sosiaalityön profession rajoihin liittyvät esteet. Rakenteellisen sosiaalityön kokonaiskuvan puuttuminen sisältää rakenteellisen sosiaalityön sisällöllisen keskustelun niukuuden, rakenteellisen sosiaalityön toimintakäytäntöjen, strategian ja johtamisen puutteen sekä rakenteellisen sosiaalityön jäsentymättömyyden osana perustehtävää. Lisäksi kokonaiskuvan puuttuminen sisältää rakenteellisen sosiaalityön tiedon tuottamista ja välittämistä tukevien tietojärjestelmien kehittymättömyyden sekä kehittämishankkeiden integroimattomuuden osaksi palvelujärjestelmää ja sen toimintakäytäntöjä. Organisatorinen toimintaympäristö pitää sisällään sosiaalityöntekijöiden esiin nostamina esteinä sosiaalityön palvelutehtävien siiloutumisen ja hallintorajat ylittävän yhteistyön vähäisyyden, vähäiseksi koetut vaikuttamismahdollisuudet sekä rakenteellisen sosiaalityön puutteellisen resursoinnin. Organisatoriseen toimintaympäristöön liittyvinä esteinä sosiaalityöntekijät näkivät myös yksilökohtaiseen sosiaalityöhön painotuvan johtamisen, hyvinvointipalveluiden johdon, lähiesimiehen ja kollegoiden tuen puutteen sekä vähäisen yhteistyön kansalaistoimijoiden

kanssa. Sosiaalityön profession rajoihin liittyvät esteet puolestaan sisältävät yhteiskunnan epäsuotuisan arvo- ja asenneilmapiirin, sosiaalityön epäselvän aseman palvelujärjestelmässä, yksilökohtaiseen sosiaalityöhön painottuvan asiantuntijuuden, puutteellisen rakenteellisen sosiaalityön osaamisen sekä epävarmuuden toimia professionaalisen mandaatin vaatimalla tavalla. (Ruonakangas 2021.)

Johan Nilsen (2016) on tutkinut tutkielmassaan kyselyaineiston avulla rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista ja siihen asennoitumista julkisella sektorilla pääosin asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden (N=47) näkökulmasta. Lisäksi hän tutki rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista tukevia ja heikentäviä tekijöitä. Tulosten perusteella sosiaalityöntekijät asennoituivat hyvin myönteisesti rakenteellisen sosiaalityön eri tehtävälueiden toteuttamiseen ja olivat jaetusti sitä mieltä, että sosiaalityön painopistettä tulee siirtää korjaavasta toiminnasta sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn. Rakenteellista sosiaalityötä sosiaalityöntekijät tekivät jonkin verran pyrkimällä vahvistamaan asiakkaiden kollektiivista tietoisuutta, esimerkiksi nostamalla esiin asiakkaan kohtaamien haasteiden taustalla olevia yhteiskunnallisia taustatekijöitä. Sen sijaan sosiaalityöntekijät sekä tuottivat tietoa, mutta myös välittivät sitä päätöksentekijöille vain harvoin. Hyvin harvoin he osallistuivat asiakkaiden, kuntalaisten ja kansalaisten oikeuksia koskevaan julkiseen keskusteluun. Tulokset osoittivat myös, että esihenkilöasemassa olevat sosiaalityöntekijät tuottivat ja välittivät tietoa sekä osallistuivat julkiseen keskusteluun asiakastyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä useammin. Pitkällä työkokemuksella oli yhteys julkiseen keskusteluun osallistumiseen.

Savola (2016) on tutkinut tiedon tuottamista ja välittämistä estäviä ja edistäviä tekijöitä haastatteleamalla rakenteellista sosiaalityötä kehittäneitä sosiaalialan ammattilaisia (N=9). Tietotyötä edistäviä tekijöitä olivat tiedon tuotantoa tukevat rakenteet, esimerkiksi sosiaalisen raportoinnin foorumit. Tietotyötä mahdollistivat myös rakenteellisen sosiaalityön arvostus niin johdon kuin työntekijöiden keskuudessa ja tietotyötä tukeva johtaminen. Sen sijaan tietotyön toteuttamisen esteinä toimivat työn kuormittavuus, yksilötyöhön orientoitunut työote, tietämättömyys vaikuttamisen kanavista sekä heikko ammatti-identiteetti.

Satu Poikselkä (2019) tutki sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisesta sosiaalityöstä. Hän on haastatellut pro gradu -tutkielmaansa

varten viittä sosiaalityöntekijää. Tutkielman tulokset osoittavat, että sosiaalityöntekijöiden työ painottuu yksilötyöhön rakenteellisen sosiaalityön käsitteen ollessa melko jäsentymätön ja tuntematon. Sosiaalityöntekijöille rakenteellinen sosiaalityö hahmottuu yhteiskunnallisena asiantuntijuutena ja vaikuttamisena sekä kokonaisvaltaisuutta painottavana työorientaationa. Tulokset osoittavat myös, että sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön osaaminen ja rakenteellista sosiaalityötä kohtaan koettu motivaatio sekä organisaation ja johdon asenneilmapiiri mahdollistavat julkisessa sosiaalityössä toimivien sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista.

Susanna Baltzar (2013) on puolestaan haastatellut yhdeksää sosiaalityöntekijää kahdessa ryhmässä ja tutkinut muun muassa sitä, miten aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijät määrittelevät rakenteellista sosiaalityötä ja mitkä tekijät vaikuttavat rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen mahdollisuuksiin. Tulosten perusteella rakenteellinen sosiaalityö määrittyi alueellisena ja yhteisöllisenä työnä, vaikuttamisena sekä tiedon tuottamisena ja välittämisenä. Työn toteuttamiseen vaikuttivat johto, työn resurssit ja organisaation rakenteet sekä sosiaalityöntekijöiden oma suhtautuminen. (Baltzar 2013.)

Olga Roiton (2020) rakenteellisen sosiaalityön toteutumista kunnissa tarkastelevan tutkielman tulokset pohjautuvat sosiaalityössä tuotettuun dokumenttiaineistoon (N=91) ja sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluaineistoon (N=4). Tulosten mukaan rakenteellista sosiaalityötä on toisissa kunnissa kehitetty pidemmälle kuin toisissa. Eri tehtäväalueista tietotyötä ja strategiatyötä toteutetaan vahvimmin (ks. myös Rajala 2022), kun puolestaan lainsäädäntöön vaikuttaminen ja laajempi reformityö on vähäistä. Rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista mahdollistaviksi tekijöiksi tunnistettiin lain vaade tehdä rakenteellista sosiaalityötä, tekemiseen saatu tuki esimiehiltä, työyhteisön halu ja uskallus tehdä rakenteellista sosiaalityötä, yhdessä sovitut menetelmät sekä erillinen kehittäjäsosiaalityöntekijä. Sen sijaan haastaviksi ja estäviksi tekijöiksi tunnistettiin rakenteellisen sosiaalityön epäsystemaattisuus, se, että se ei ole osa perustyötä, siihen ei kannusteta ja se, että sen toteutus jää työntekijöiden oman aktiivisuuden varaan. Myös kiire, liialliset asiakasmäärät, aikapaineet, resurssien puute ja asiakasjärjestelmien kankeus sekä vaikeudet siinä, miten asioita voidaan viedä eteenpäin ylemmille

tahoille, tunnistettiin rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista estäviksi tekijöiksi. (Roitto 2020.)

Rakenteellisen sosiaalityön toteutumisen reunaehtojen yleisen tason tarkastelun ohella Suomessa on tutkittu rakenteellisen sosiaalityön erilaisia osa-alueita, erityisesti julkisuus- ja vaikuttamistyötä koskevia kysymyksiä. Laura Tiitinen (2019) on haastatteluaineiston (N=19) sekä kirjallisen viestittely- ja keskustelupalsta-aineiston avulla tutkinut mediavaikuttamista suhteessa rakenteellisen sosiaalityön ja julkisen viestinnän toimintakenttään sekä suhteessa ammattilaisten työnantajana toimivaan sosiaalialan organisaatioon. Tutkimukseen osallistuneet olivat sosiaalialan ammattilaisia, heistä suurin osa sosiaalityöntekijöitä. Media-vaikuttamisen Tiitinen ymmärtää toimintana, jonka tavoitteena on sosiaalialan palveluiden maineen ja ymmärryksen vahvistaminen, asiakkaiden tietoisuuden lisääminen heidän oikeuksistaan sekä yhteiskunnalliseen kulttuuri- ja asenneilmapiiriin vaikuttaminen. Tulosten perusteella rakenteellisen sosiaalityön tehtäväkenttään sijoittuva viestintä- ja mediavaikuttamisen kulttuuri näyttäytyy hyvin jäsentymättömänä, epävarmana ja epäloogisena.

Mediavaikuttamisen ohella Tiitinen (2019) tarkasteli tutkimuksessaan työntekijöiden kokemuksia sananvapaudesta. Tulokset osoittavat sosiaalialan ammattilaisten kohtaavan työskentelyorganisaatioissaan sananvapauden rajoittamista aiheissa, joihin liittyy julkista intressiä. Rajoittaviksi tekijöiksi osoittautuivat poliittisten päätöksentekijöiden toiminta ja esimiesasema: sananvapauden rajoittaminen johtuu pääosin intressiristiriidoista organisaation johdon tai poliittisten päätöksentekijöiden ja sosiaalialan ammattilaisten välillä. Ristiriidat liittyvät tyypillisimmin työntekijöiden esille nostamiin kehittämistarpeisiin, kuten huomioihin toimimattomasta tai epäeettisestä käytännöstä tai politiikasta sekä organisaation muutostilanteisiin, joiden sosiaalialan ammattilaiset kokevat vaarantavan asiakkaiden oikeuksia, heikentävän työn laatua tai aiheuttavan eettisesti kestämättömiä tilanteita. Mikäli tilanteita ei kyetä käsittelemään organisaation sisällä, julkinen keskustelu asioista jää työntekijöiden ainoaksi vaikuttamismahdollisuudeksi. Työntekijä voi kuitenkin kohdata vaientamista, mikäli ristiriitaisista näkökulmista keskusteleminen organisaation sisällä koetaan kiusalliseksi. Myös viestinnän sensurointi on mahdollista. Sosiaalialan ammattilaisten, johdon ja päätöksen-

tekijöiden välisten intressiristiriitojen lisäksi sosiaalialan ammattilaisten viestintää rajoittaviksi tekijöiksi osoittautuivat työntekijöiden pelko asiakasmäärien kasvusta sekä kollegoiden välisen viestinnän mitätöinti ja hiljaisuuden kulttuurin ylläpitäminen. Myös pelko siitä, että julkisen viestinnän seurauksena työntekijä saattaa menettää henkilökohtaisen maineensa, asemansa työyhteisössä tai mahdollisuuden edetä uralla, estävät julkista viestintää. (Tiitinen 2019, 85–97.)

Jenni Simolan (2018) pääkaupunkiseudun sosiaalityöntekijöiltä keräämä kyselyaineisto (N=130) osoittaa sosiaalityöntekijöiden pitävän yhteiskunnallista vaikuttamistyötä tärkeänä osana sosiaalityöntekijän työtä. Sosiaalityöntekijät ovat myös kiinnostuneita tekemään vaikuttamistyötä, vaikkakin mahdollisuudet sen toteuttamiseen koetaan huonoiksi. Mahdollisuuksien puute on yhteydessä sosiaalityöntekijän omaan passiiviseen suhtautumiseen, mutta myös toimintaympäristön kielteiseen suhtautumiseen vaikuttamistyötä kohtaan. Moni on kokenut vaikeutensa, mikä ilmenee esimerkiksi työantajan edustajan pyrkimyksenä rajoittaa sosiaalityöntekijän vaikuttamisyrityksiä. Lisäksi moni sosiaalityöntekijä on ajatellut, että vaikuttamisyrityksistä voi seurata ikävyyksiä työpaikalla. (Simola 2018.)

Sosiaalityöntekijät tekevät vaikuttamistyötä erilaisin mediavaikuttamisen keinoin, esimerkiksi osallistumalla julkiseen keskusteluun sanomalehdissä ja sosiaalisessa mediassa. Marjaana Pyykön (2020) tutkielma käsittelee sosiaalityöntekijöiden mediavaikuttamista tarkastellen lastensuojelun toimintaedellytysten parantamiseen liittyviä Twitter-keskusteluita vuosilta 2017–2018. Tulosten mukaan mediavaikuttamisessa lastensuojelua kuvataan pääasiassa epäkohtien kautta ja muutostarpeita perustellaan työntekijöiden ja asiakkaiden näkökulmista. Keskeiseksi mediavaikuttamisen tavoitteeksi kiteytyy lastensuojelun resurssien lisääminen, mitä tavoitellaan lisäämällä kansalaisten ja päättäjien tietoisuutta asiasta ja tätä kautta edelleen poliittista painetta. (Pyykkö 2020.)

Sanna Heinosen (2016) sosiaalialan ammattilaisten vuosina 2012–2014 sanomalehtiin kirjoittamista mielipidekirjoituksista koostuva laadullinen aineisto osoittaa, että rakenteellista sosiaalityötä tehdään sanomalehtien mielipideosastojen kautta. Tällainen rakenteellinen sosiaalityö ei kuitenkaan ole kovin vakiintunutta eikä systemaattista. Kattavimmin kirjoitusten sisällöt liittyivät tietotyön ja strategiatyön osa-alueille,

ja eniten rakenteellista näkökulmaa toteuttivat yhteiskunnan rakenteiden muokkaamiseen, päätöksentekoon vaikuttamiseen sekä asiakkaan oikeuksien ajamiseen liittyvät tavoitteet. (Heinonen 2016.)

Toni Rajalan (2022) sosiaalista raportointia tarkastelevan tutkielman tulokset vahvistavat Heinosen (2016) tutkielman tuloksia rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueiden painotuksista. Rajala on käyttänyt aineistona Turun kaupungin sosiaalialan työntekijöiden vuosina 2018–2021 tuottamia sosiaalisia raportteja (N=73). Raportit tarjoavat työntekijöiden kokemustietoon perustuvaa tietoa sosiaalityön asiakastyöstä. Ne kertovat muun muassa paikallistason rakenteellisista epäkohdista, uudenlaisista ratkaisuehdotuksista rakenteellisiin ongelmiin, keinoista vahvistaa osallisuutta sekä tavoista edistää sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksia. Tulokset osoittavat, että sosiaalinen raportointi toteuttaa kaikkia Pohjolan (2011; 2014) määrittelyn mukaisia rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueita, painottuen kuitenkin vahvimmin tieto- ja strategia-työhön. Kokonaisuudessaan tulosten perusteella Suomessa toteutettava rakenteellinen sosiaalityö näyttää olevan hyvin järjestelmäsidoista verrattuna kansainväliseen radikaalimpaan rakenteelliseen sosiaalityöhön. (Rajala 2022.)

Vaikka monen tutkielman tulokset ja erityisesti käytäntösuositukset ovat korostaneet rakenteellisen sosiaalityön asiantuntijuuden ja rakenteellisen sosiaalityön taitojen syventämistä, tätä on tutkittu empiirisesti hyvin vähän. Maarit Kairala, Sanna Lähteinen ja Laura Tiitinen (2012) ovat tarkastelleet yliopistojen rakenteellisen sosiaalityön opetuksen käytäntöyhteyden tuottamaa rakenteellisen sosiaalityön osaamista. He ovat jäsentäneet rakenteellisessa sosiaalityössä tarvittavaa osaamista sosiaalityön opettajilta keräämänsä haastatteluaineiston ja Ulla-Maija Rantalaihon (2005; ks. myös Kemppainen 2006, 258) sosiaalityön osaamisalueista esittämän jäsenyyksen pohjalta. Tulosten mukaan rakenteellisessa sosiaalityössä tärkeimpinä osaamisen alueina voidaan pitää yhteiskuntatieteellistä osaamista, joka korostuu yliopistojen käytännön opetuksessa. Myös resurssiosaamista ja innovaatio-osaamista pidettiin tärkeinä, mutta niiden opettaminen on jäänyt rakenteellisen sosiaalityön opetukseen liittyen vähäiseksi. Sen sijaan yliopistoissa tuotettiin tutkimuksellista osaamista, joka pitää sisällään muun muassa tiedon tuottamisen suunnittelun ja päätöksenteon tueksi. Kuitenkin tutkimuksellisen

osaamisen hyödyntäminen rakenteellisen sosiaalityön välineenä nähtiin olevan vähäistä. (Kairala ym. 2012, 45–50.) Myös Jenni Kuisti (2021) on haastatteluaineiston perusteella todennut, että sosiaalityöntekijöillä on puutteita rakenteellisen sosiaalityön osaamisessa, erityisesti vaikuttamis- ja muutososaamisessa. Kuitenkin tutkimuksellista, yhteiskunnallista ja innovaatio-osaamista oli kertynyt niin koulutuksen kuin työkokemuksenkin kautta. Tosin innovatiivisuuden osalta Kuisti pohti, että haastatteluiden pohjalta vaikutti siltä, että sosiaalityöntekijöillä ei ole tilaa toimia innovatiivisesti.

Miia Kaihlavirta-Häikiö (2021) on puolestaan tarkastellut sosiaalityön asiantuntijuutta poliittisessa päätöksenteossa kevään 2021 kuntavaalien sosiaalityöntekijäehdokkaiden vaalikampanjamateriaalista muodostuvan aineiston avulla. Aineiston perusteella sosiaalityön asiantuntijuus näytetään laajana yhteiskunnallisena tietona, taitona ja eettisenä ymmärryksenä yhteiskunnan eri toimijoiden ja toimialojen monimutkaisista syy-yhteyksistä. Lisäksi sosiaalityön asiantuntijuus nähdään poliittisessa päätöksenteossa merkityksellisenä sekä sosiaalityön omista lähtökohdista että muiden poliittisten toimijoiden ja kuntatalouden kannalta. Sosiaalityön asiantuntijuudella on tutkielman informanttien mukaan yhteiskunnallista arvoa.

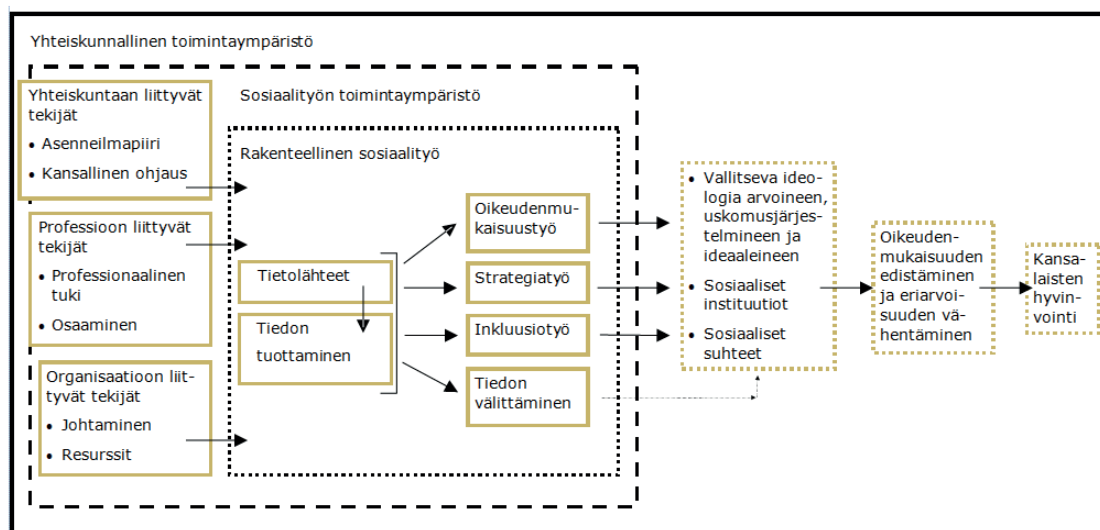
Kaiken kaikkiaan ymmärrys siitä, mitä rakenteellisella sosiaalityöllä tarkoitetaan ja miten sitä tehdään, on hyvin epäselvää käytännön toimijoille sosiaalihuollon eri sektoreilla ja hallinnollisilla tasoilla (ks. esim. Liukko ym. 2022a). Myös rakenteellisen sosiaalityön empiirinen tutkimus on niin vähäistä, ettei sen perusteella ole mahdollista luoda systemaattista kuvaa siitä, mitä rakenteellinen sosiaalityö on sisällöllisesti tai miten se on mitattavissa. Tällöin myös tutkimustulokset siitä, mitkä tekijät estävät tai mahdollistavat rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista, ovat vain suuntaa antavia. Edellä esitelty Pohjolan (2011; 2014) jäsenntyyppien antaa rungon rakenteellisen sosiaalityön käsitteelliseen jäsentämiseen ja operationalisointiin sekä aiempi empiirinen tutkimus rakenteellisen sosiaalityön ja sitä selittävien tekijöiden empiiriseen mallintamiseen.

4.3 Tutkimusasetelman rakentaminen

Rakenteellinen sosiaalityö toteutuu paitsi sosiaalityön toimintaympäristössä, myös osana laajempaa yhteiskunnallista toimintaympäristöä. Sosiaalityöntekijät toimivat näissä erilaisissa toimintaympäristöissä suhteessa muihin toimijoihin, esimerkiksi asiakkaisiin, muihin sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisiin, organisaation johtoon, kolmannen sektorin toimijoihin ja poliittisiin päättäjiin. Sosiaalityöntekijöillä on monenlaisia rakenteellisen sosiaalityön toimintaan liittyviä rooleja, ainakin ammattilaisina ja kansalaisina. He voivat olla esimerkiksi aktiivisina toimijoina niin kansalaisjärjestöissä kuin puoluepolitiikassa. Siten tässä tutkimuksessa rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista ei ole rajattu ainoastaan julkisessa työ- tai virkasuhteessa tehtäväksi työksi, vaan kyselyllä on mitattu myös sitä, miten sosiaalityöntekijät toteuttavat rakenteellista sosiaalityötä kansalaistoimijan roolissa vapaa-ajallaan (ks. Mullaly 2007; myös Mullaly & Dupré 2019; Weiss-Gal 2017; Poikselkä 2019). Kyselytutkimuksessa tarkoituksena oli tutkia: 1) miten rakenteellista sosiaalityötä toteutetaan, 2) mitkä ovat rakenteellista sosiaalityötä selittävät tekijät ja 3) mitkä ovat rakenteellisen sosiaalityön esteet ja tulevaisuudennäkymät.

Tutkimuksen toteutus aloitettiin rakentamalla tutkimusasetelma aiemman tutkimustiedon pohjalta (ks. osio I ja luvut 4.1 ja 4.2). Tutkimusasetelmaa havainnollistaa seuraavana oleva kuvio 1, joka esittelee, millä tavalla rakenteellista sosiaalityötä tarkastellaan suhteessa sitä selittäviin tekijöihin ja toisaalta, mille tasoille rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueet kohdentuvat ensisijaisesti ja sen mukaisesti, millaisia seurauksia rakenteellisella sosiaalityöllä oletetaan olevan. Rakenteellinen sosiaalityö toteutuu yhteiskunnallisessa kontekstissaan, mutta tässä tutkimuksessa aineisto ja sen analysointi kohdentuvat julkisen sosiaalityön toimintaympäristössä, mutta myös vapaa-ajalla toteutuvaan rakenteellisen sosiaalityön mittaamiseen sekä erilaisten organisaatio-, professio- ja yhteiskunnalliselle tasolle kiinnittyvien selittäjien mallintamiseen.

Kyselylomakkeen rakentaminen aloitettiin tutkimusasetelman pohjalta. Rakenteellista sosiaalityötä on operationalisoitu hyvin vähän mitattavaan muotoon. Esimerkkinä operationalisoinnista on Santra Ruonakankaan (2011) pro gradu -tutkielmassaan kehittämä Anneli Pohjolan (2011; 2014)

Kuvio 1. Kyselytutkimuksen tutkimusasetelma

rakenteellisen sosiaalityön jäsenyykseen pohjautuva kyselylomake, jota käytettiin soveltuvin osin apuna tämän tutkimuksen kyselylomakkeen rakentamisessa rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueiden sisältöihin liittyen.

Tässä tutkimuksessa rakenteellisen sosiaalityön operationalisoimisessa kyselylomakkeelle on yhdistetty Pohjolan (2011; 2014) rakenteellisen sosiaalityön jäsenystä ja Mullalyn (2007) ajattelua siten, että Pohjolan jäsentämät neljä rakenteellisen sosiaalityön osa-alueita on kiinnitetty toteutuvaksi sosiaalisten rakenteiden eri tasoilla. Näin ollen inklusiotyö paikannetaan tapahtuvaksi ensisijaisesti sosiaalisten suhteiden tasolla. Taustalla on ajatus siitä, että inklusiotyötä tehdään pääosin kasvokkain vuorovaikutuksessa. Strategiatyö sijoittuu puolestaan sosiaalisten instituutioiden tasolla eli esimerkiksi sosiaalihuollon palvelujärjestelmän tasolla. Tällöin rakenteellisen sosiaalityön toiminnan kohde ikään kuin irtaantuu sosiaalisista suhteista ja toteutuu toimintaa ohjaavissa ja hyvinvointia edistävässä rakenteissa. Strategiatyön tavoitteena on vaikuttaa nimenomaan instituutioihin, mukaan lukien niihin, joissa sosiaalityöntekijät itse toimivat. Oikeudenmukaisuustyön ajatellaan irtautuvan vielä vahvemmin sosiaalisista ja jopa institutionaalisista suhteista, jolloin vaikuttamisen kohde on ideologia arvoineen ja uskomusjärjestelmineen. Oikeudenmukaisuustyön kuulijoina ja keskustelijoina on niin sanottu suuri yleisö eli laajasti ajatellen kansalaiset. Tietotyö puolestaan kiinnittyy kaikkiin rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueisiin: tietoa saadaan, tuotetaan ja välitetään muiden rakenteellisen sosiaalityön tehtä-

väalueiden käyttöön. Näin rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena kokonaisuudessaan on oikeudenmukaisuuden edistäminen ja eriarvoisuuden vähentäminen ja siten kansalaisten hyvinvoinnin tukeminen.

Rakenteellisen sosiaalityön toteutumista selittävien tekijöiden operationalisoinnissa lähdettiin liikkeelle siitä, mitä aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään niistä tekijöistä, jotka ovat yhteydessä julkisessa sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden rakenteellisen sosiaalityön toteuttamiseen tai toimintamahdollisuuksiin tehdä rakenteellista sosiaalityötä. Näin ollen kysymykset on muotoiltu lomakkeelle aiemman tutkimustiedon pohjalta (ks. luvut 4.1 ja 4.2, myös luvut 2 ja 3).

4.4 Kyselyaineiston kerääminen ja kyselyyn vastanneet

Kysely kohdennettiin julkisella sektorilla sosiaalityön asiakas- ja kehittämistehtävissä tai johtavan sosiaalityöntekijän tehtävissä toimiville sosiaalityöntekijöille, joilla on sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukainen sosiaalityöntekijän kelpoisuus tai niin kutsuttu sijaiskelpoisuus (ks. laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015). Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat sosiaalityöntekijän ammattiin opiskelevat henkilöt, jotka ovat suorittaneet hyväksytysti sosiaalityön perus- ja aineopinnot sekä käytännön harjoittelun. Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin, millaista, miten paljon ja miten usein he tekevät rakenteellista sosiaalityötä.

Sosiaalityöntekijöitä lähestyttiin kuntaorganisaatioiden kautta. Tällöin kyselyn täyttämiseen osallistuva sosiaalityöntekijä käyttää siihen työaikaansa. Lisäksi rakenteellisen sosiaalityön ohella kyselyyn sisältyi toimintakulttuuriin liittyviä kysymyksiä. Näin ollen työnantajalla on oikeus päättää, voivatko sosiaalityöntekijät organisaation edustajina osallistua tutkimukseen (ks. tarkemmin Kannasoja ym. 2022a). Tämä edellyttää tutkimusluvan hakemista. Tutkimusluvut haettiin jokaisesta Suomen kunnasta ja kuntayhtymästä keväällä 2021. Aineistonkeruun päättämiseen mennessä myönteisen tutkimuslupapäätöksen teki 122 kuntaa ja kuntayhtymää. Näiden asukaspohja edusti yhteensä 88,2 prosenttia Suomen väestöstä väkilukuun suhteutettuna. Lisäksi yksi suuri kaupunki antoi myönteisen päätöksen, mutta vain yhden sosiaalityön tehtäväalueen osalta. Kielteisen päätöksen teki viisi kuntaa, ja loput

kunnat ja kuntayhtymät eivät vastanneet tutkimuslupapyyntöön.

Myönteisen tutkimuslupapäätöksen saapumisen jälkeen kuntien ja kuntayhtymien kirjaamoihin, tutkimuslupapäätöksen tehneelle viranomaiselle sekä organisaation nimeämille yhdyshenkilöille lähetettiin pyyntö välittää kyselylomakelinkki saatteineen tutkimuksen kohderyhmään kuuluville henkilöille. Niitä sosiaalityöntekijöitä, joiden yhteystiedot löytyivät organisaatioiden internet-sivuilta, lähestyttiin myös suorilla sähköpostiviesteillä. Lisäksi pyyntö osallistua tutkimukseen julkaistiin Facebookin Sosiaalityön uraverkosto -ryhmässä sekä välitettiin sosiaalialan osaamiskeskusten ja Sosiaalialan ammattijärjestö Talentian kautta.

Kysely toteutettiin Webropol-kyselynä suomeksi ja ruotsiksi touko-elokuussa 2021. Kyselylomakkeen alussa oli linkki tutkimustiedotteeseen ja tietosuojailmoitukseen, jossa kuvattiin, miten kyselyllä kerättyjä tietoja, mukaan lukien henkilötiedot, tullaan käsittelemään. Saatuaan riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojen käsittelystä vastaajilta pyydettiin suostumus tutkimukseen osallistumiseksi. Varsinainen kyselylomake avautui tämän jälkeen.

Kyselyyn osallistui 596 vastaajaa. Vastanneiden joukossa oli 11 sellaista henkilöä, jotka eivät työskennelleet julkisessa sosiaalityössä tai joilla ei ollut kyselyn kohdennuksen mukaista sosiaalityöntekijän kelpoisuutta tai sijaiskelpoisuutta. Jotta lopulliseen aineistoon mukaan otettavien vastaukset edustavat mahdollisimman koherenttia ryhmää, edellä mainittujen 11 vastaajan vastaukset poistettiin aineistosta. Näin ollen lopullisessa aineistossa on 585 sosiaalityöntekijää. Vastaajien nykyiset tai viimeisimmät työpaikat sijaitsevat kattavasti ympäri Suomea.

Julkisessa sosiaalityössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden määrästä ei pidetä rekisteriä. Koska perusjoukkoa ei näin ollen tunneta, aineiston edustavutta voidaan arvioida vain sosiaalityöntekijämääriä Suomessa arvioivien raporttien pohjalta ja suhteuttamalla vastaajien määrä maakuntien väkilukuun. Julkisessa sosiaalityössä on vuonna 2018 arvioitu olevan 4 677 sosiaalityöntekijää (Vuorijärvi, Raappana, Kinnunen & Kostamo-Pääkkö 2018). Siten kyselyn vastaajat edustavat arviolta noin 12 prosenttia julkisessa sosiaalityössä työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä. Myös maakuntien asukaslukuun suhteutettuna vastaajien määrää voi pitää alueellisesti edustavana. Koska pienimpien maakuntien kohdalla vastausten määrä on kuitenkin suhteellisen vähäinen, tuloksia ei anonymiteetin turvaamisen vuoksi raportoida maakunnittain.

Taulukko 1. Vastaajien taustatiedot

	n	%	ka.
Sukupuoli			
Nainen	542	92,6	
Mies	29	5,0	
Muu	4	0,7	
Ei halua sanoa	10	1,7	
Korkein suoritettu tutkinto			
Maisterin tutkinnon jälkeinen jatkokoulutus	31	5,3	
Maisterin tutkinto (sosiaalityö)	414	70,8	
Kandidaatin tutkinto (sosiaalityö)	57	9,7	
Ammattikorkeakoulututkinto (ml. ylempi)	16	2,7	
Muu tutkinto	67	11,5	
Kelpoisuus			
Sosiaalityöntekijän kelpoisuus	540	92,3	
Sosiaalityöntekijän sijaiskelpoisuus	45	7,7	
Työskentelyorganisaatio			
Kunta	385	65,8	
Kuntayhtymä	185	31,6	
Sairaanhoidopiiri	15	2,6	
Työskentelykunnan tai -kuntayhtymän koko (asukasta)			
Alle 10 000 asukasta	43	7,4	
10 000–50 000	166	28,4	
50 001–100 000	123	21,0	
Yli 100 000 asukasta	253	43,2	
Virka- tai työsuhteen voimassaolo			
Toistaiseksi voimassa oleva	487	83,4	
Määräaikainen	97	16,6	
Tehtäväalue			
Lastensuojelu	132	22,6	
Aikuis- ja asumissosiaalityö	118	20,2	
Terveys- ja sosiaalityö ja päihdesosiaalityö	61	10,4	
Lapsiperheiden sosiaalityö	56	9,6	
Vammaissosiaalityö	47	8,0	
Koulun sosiaalityö, nuorisososiaalityö ja poliisin sosiaalityö	35	6,0	
Hallinnollinen sekä kehittämis- ja projektityö	32	5,5	
Ikäihmistien sosiaalityö	28	4,8	
Maahanmuuttajasosiaalityö	22	3,8	
Sosiaalipäivystys	22	3,8	
Yhden netty sosiaalityö	18	3,1	
Kasvatus- ja perheneuvolan sosiaalityö sekä lastenvalvonta	14	2,4	
Ikä (vuosina)			47,0
Sosiaalityön työkokemus (vuosina)			13,8
Muu sosiaalialan työkokemus (vuosina)			7,0

Kyselyyn vastanneista 93 prosenttia on naisia, ja vastaajien keski-ikä on 47 vuotta. Kouluttautumisen osalta joka kymmenes oli edennyt sosiaalityön opinnoissaan kandidaatin tutkintoon ja suurimmalla osalla (70,8 %) oli maisterin tutkinto, jonka pääaineena on sosiaalityö. Maisteritutkinnon jälkeistä jatkokoulutusta oli viidellä prosentilla vastaajista. Ammattikorkeakoulututkinto oli kolmella prosentilla. Muu tutkinto, esimerkiksi sosiaalihuoltajatutkinto tai muun kuin sosiaalityön maisteritutkinto, oli reilulla kymmenesosalla vastaajista (11,5 %). Yli 92 prosentilla oli sosiaalityöntekijän kelpoisuus. Lisäksi vajaalla kahdeksalla prosentilla oli niin kutsuttu sijaiskelpoisuus, joka mahdollistaa työskentelyn sosiaalityöntekijän tehtävissä tilapäisesti korkeintaan yhden vuoden ajan. (Ks. taulukko 1.) Näin ollen myös ne vastaajat, joilla korkeimpana koulutuksena oli esimerkiksi ammattikorkeakoulututkinto, joka ei suoraan tuota kelpoisuutta toimia sosiaalityöntekijän tehtävissä, olivat jatkaneet sosiaalityön opintojen parissa ja näin saaneet vähintäänkin sijaiskelpoisuuden.

Selkeä enemmistö (65,8 %) vastaajista työskenteli kunnissa. Kuntayhtymissä työskenteli vajaa kolmasosa (31,6 %), ja sairaanhoitopiirin palveluksessa toimivia oli 2,6 prosenttia. Reilu 43 prosenttia työskenteli yli 100 000 asukkaan ja 21 prosenttia 50 001–100 000 asukkaan kunnissa, kuntayhtymissä tai sairaanhoitopiireissä. Noin 28 prosentilla vastaajista työpaikka sijaitsi 10 001–50 000 asukkaan kunnassa tai kuntayhtymässä. Loput seitsemän prosenttia vastaajista työskenteli alle 10 000 asukkaan kunnissa. Valtaosalla vastaajista (83,4 %) oli toistaiseksi voimassa oleva työ- tai virkasuhde, määräaikaisella sopimuksella työskenteli noin 17 prosenttia vastaajista. Lähes neljäsosa vastaajista (22,6 %) työskenteli lastensuojelussa, 20 prosenttia aikuis- tai asumissosiaalityössä, 10 prosenttia terveys- tai päihdesosiaalityössä, yhdeksän prosenttia lapsiperheiden sosiaalityössä ja loput muilla sosiaalityön tehtäväalueilla, kuten vammaisosiaalityössä tai ikäihmisten sosiaalityössä. Sosiaalityön työkokemusta vastaajilla oli keskimäärin lähes 14 vuotta ja muuta sosiaalialan työkokemusta keskimäärin 7 vuotta. (Ks. taulukko 1.) Näin ollen suurella osalla vastaajista on pitkä työkokemus, jonka näkökulmasta he voivat tarkastella ja arvioida rakenteellista sosiaalityötä ja sen toteutumista.

4.5 Muuttujakuvaukset ja aineiston analysointi

Kyselylomakkeella rakenteellisesta sosiaalityöstä kysyttiin nykyiseen tai viimeisimpään työtehtävään liittyen. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin tarkastelemaan rakenteellisen sosiaalityön käytäntöä sellaisena kuin se on tavanomaisesti näyttäytynyt viimeisen kolmen vuoden aikana.

Tiedon saamista ja välittämistä mittaavat muuttujat ilmentävät, kuinka paljon ja miltä tahoilta tai lähteistä sosiaalityöntekijät saavat tietoa asiakkaiden ja kansalaisten hyvinvoinnista sekä sitä mahdollistavista ja estävistä tekijöistä tai vastaavasti, kuinka paljon ja mille tahoille tai lähteille he välittävät tätä tietoa. Tiedon tuottamista mittaavat muuttujat kuvaavat puolestaan sosiaalityöntekijöiden tuottaman tiedon sisältöä. Inklusiotyön toteutumista mittaavat muuttujat tarkastelevat kansalaisten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien vahvistamiseen liittyvää työtä. Strategiatyön muuttujat mittaavat hyvinvointipalveluiden ja sosiaalityön suunnitelmallista kehittämistä sekä politiikkaan ja lainsäädäntöön vaikuttamista. Oikeudenmukaisuustyötä mitattiin puolestaan useutena eli kuinka usein sosiaalityöntekijä on tehnyt erilaisia toimia herättääkseen keskustelua sosiaalityölle tärkeistä asioista, esimerkiksi puolustaakseen heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä ja/tai luodakseen kuvaa ympäröivästä palvelujärjestelmästä, sosiaalityöstä ja/tai erilaisista epäkohdista. (Ks. taulukko 2 ja liite 1.)

Rakenteellisen sosiaalityön muuttujat analysoitiin tehtäväalueittain eksploratiivisen faktorianalyysin avulla. Muodostuneista faktoreista eli rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueittaisista tarkemmista osa-alueista muodostettiin keskiarvoaggregoidut summamuuttujat. Summamuuttujat saavat arvoja yhden ja viiden välillä. Tiedon saamiseen ja tiedon välittämiseen sisältyvien muuttujien osalta arvot ovat 1 = en lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtuullisesti, 4 = paljon ja 5 = erittäin paljon, tiedon tuottamiseen, inklusiotyöhön ja strategiatyöhön sisältyvien muuttujien osalta 1 = en koskaan, 2 = harvoin, 3 = silloin tällöin, 4 = usein ja 5 = jatkuvasti sekä oikeudenmukaisuustyön muuttujien osalta 1 = en koskaan, 2 = 1–3 kertaa kolmessa vuodessa, 3 = 4–6 kertaa kolmessa vuodessa, 4 = 7–9 kertaa kolmessa vuodessa ja 5 = yli 10 kertaa tai useammin kolmessa vuodessa. Mitä suurempi arvo, sitä useammin muuttujan mittaama toiminta toteutuu. (Ks. taulukko 2 ja liite 1.) Kaikissa vastaus-

vaihtoehtoissa oli mukana en osaa sanoa -vaihtoehto. Tulokset ilmentävät sitä, miten Pohjolan (2011; 2014) teoreettis-käsitteellinen rakenteellisen sosiaalityön jaottelu suhteessa Mullalyn (2007) yhteiskunnallisten rakenteiden tasoihin toteutuu empiirisessä aineistossa. Lisäksi tulokset ilmentävät sitä, miten vähän tai paljon sekä harvoin tai usein sosiaalityöntekijät tekevät rakenteellista sosiaalityötä. Tulokset esitetään keskiarvoina ja prosentteina. Nämä kuvailevat tulokset esitellään luvussa 5 “Sosiaalityöntekijät rakenteellisen sosiaalityön toteuttajina” (ks. myös Kannasoja ym. 2022b).

Taulukko 2. Rakenteellisen sosiaalityön osa-alueet tehtäväalueittain

Tehtäväalueet ja osa-alueet	Muuttujat	Asteikko	Katkaisupiste	Luokka 1 (%) ¹
Tiedon saaminen	K3.1-K3.32	1-5	> 2,0	81,4
Yhteistyöverkosto	K3.1, K3.4-K3.9, K3.15, K3.18	1-5	> 3,0	57,9
Tiedotusvälineet	K3.22, K3.23	1-5	> 2,0	73,9
Asiantuntijat	K3.24-K3.32	1-5	> 2,0	76,0
Johto	K3.10, K3.11	1-5	> 2,0	59,2
Valvontaviranomaiset	K3.19, K3.20	1-5	> 2,0	27,3
Kansalaistoimijat	K3.2, K3.3, K3.12, K3.16, K3.17, K3.21	1-5	> 2,0	26,6
Sosiaali- ja potilasasiamiehet	K3.13, K3.14	1-5	> 2,0	14,9
Tiedon tuottaminen	K4.1-K4.15	1-5	> 3,0	40,8
Palvelujärjestelmä- ja asiakastieto	K4.1-K4.7	1-5	> 3,0	64,2
Yhteiskuntarakennetieto	K4.8-K4.15	1-5	> 3,0	22,5
Tiedon välittäminen	K31.1-K3.32	1-5	> 2,0	34,6
Yhteistyöverkosto	K5.1, K5.4-K5.9, K5.15, K5.18	1-5	> 3,0	36,8
Tiedotusvälineet	K5.22, K5.23	1-5	> 2,0	5,2
Asiantuntijat	K5.24-K5.32	1-5	> 2,0	12,1
Johto	K5.10, K5.11	1-5	> 2,0	79,2
Valvontaviranomaiset	K5.19, K5.20	1-5	> 2,0	10,1
Kansalaistoimijat	K5.2, K5.3, K5.12, K5.16, K5.17, K5.21	1-5	> 2,0	13,4
Sosiaali- ja potilasasiamiehet	K5.13, K5.14	1-5	> 2,0	8,1
Inklusiotyö	K6.1-K6.15	1-5	> 3,0	31,7
Tietoisuustyö	K6.1, K6.2	1-5	> 3,0	66,4
Valtaistamistyö	K6.11-K6.13	1-5	> 3,0	46,4
Osallistava kehittämistyö	K6.6-K6.9, K6.15	1-5	> 3,0	32,5
Yhteisötyö	K6.4, K6.5, K6.10, K6.14	1-5	> 1,5	49,5
Strategiatyö	K7.1-K7.17	1-5	> 2,0	53,3
Reformityö	K7.1-K7.5	1-5	> 3,0	50,2
Sosiaalipoliittinen työ	K7.6-K7.13	1-5	> 1,5	53,0
Kansalaisvaikuttaminen	K7.14-K7.17	1-5	> 1,0	39,7
Oikeudenmukaisuustyö	K8.1-K8.14	1-5	> 1,0	83,6
Kehittämisen- ja tutkimustoiminta	K8.10-K8.13	1-5	> 1,0	62,7
Järjestötoiminta	K8.9	1-5	> 1,0	32,8
Kirjoittaminen	K8.1-K8.4, K8.14	1-5	> 1,0	56,8
Haastatteluiden antaminen	K8.5-K8.7	1-5	> 1,0	37,5
Kansalaisaktivismi	K8.8	1-5	> 1,0	15,4

¹ Luokka 1 on ennustettava luokka logistisessa regressioanalyysissä. Sarake kertoo luokkaan yksi (1) kuuluvien vastaajien prosentuaalisen osuuden, kun summamuuttuja (asteikolla 1-5) on katkaistu osa-alueen katkaisupisteen mukaisesta kohdasta (luokkiin 0 ja 1). Lihavoidulla on merkitty logistisessa regressioanalyysissä käytetyt selitettävät muuttujat.

Rakenteellista sosiaalityötä selittäviä tekijöitä kysyttiin yksittäisinä kysymyksinä tai väittäminä. Seuraavassa taulukossa 3 esitetyt selittävät muuttujat ovat taustamuuttujia sekä yhdestä tai useammasta muuttujasta muodostettuja keskiarvomuttujia. Sosiaalityön työkokemusta on kysytty vuosina mukaan lukien työ ennen sosiaalityöntekijäksi laillistusta¹. Työskentelykunnan tai -kuntayhtymän kokoa on kysytty valitsemalla valmiista vastausvaihtoehdoista, mikä sen väestöpohja (1 = alle 10 000 asukasta, 2 = 10 000–50 000 asukasta, 3 = 50 001–100 000 asukasta, 4 = yli 100 000 asukasta). Työtehtävää on kysytty kahdella kysymyksellä. Ensin kysyttiin: kuuluuko työtehtäviisi toisten työn tai tiimien johtamista? Sen jälkeen kysyttiin: kuuluuko työtehtäviisi asiakastyön tehtäviä? Molemmista vastausvaihtoehdot olivat: 1 = kyllä, 2 = joskus, 3 = ei. Näiden kahden työtehtävään liittyvän kysymyksen perusteella muodostettiin kaksiluokkainen muuttuja, jossa johtavassa asemassa työskenteleviin lukeutuivat ne sosiaalityöntekijät, joiden tehtäviin kuului joskus tai aina toisten työn tai tiimien johtamista ja asiakastyötä tekeviin ne, jotka tekivät aina asiakastyötä. Poliittisesta kiinnostuneisuudesta kysyttäessä asteikko on ollut 1–5 (1 = en lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtuullisesti, 4 = paljon, 5 = erittäin paljon sekä 9 = en osaa sanoa). Lopuissa kysymyksissä ja väittämissä (ammattieettiset ristiriidat, itseymmärrys, kiinnostus rakenteellista sosiaalityötä kohtaan, käsitys rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta, osaaminen, työn autonomia, työyhteisön tuki rakenteellista sosiaalityötä kohtaan, usko yhteiskunnallisiin vaikuttamismahdollisuuksiin ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen) vastausasteikkona on ollut 1–5, jossa vastausvaihtoehdot olivat 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei samaa, eikä eri mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä sekä 9 = en osaa sanoa. (Ks. taulukko 3 ja liite 1.)

Seuraavaksi rakennettiin selitysmalleja kullekin rakenteellisen sosiaalityön tehtäväkohtaiselle osa-alueelle. Selitysmallit on analysoitu logistisen regressioanalyysin avulla. Logistinen regressioanalyysi ei ennusta määriä, vaan sitä, millä todennäköisyydellä tarkasteltavana oleva asia tapahtuu tai pätee. Analyysia varten rakenteellisen sosiaalityön osa-

1 Näin ollen sosiaalityön työkokemusvuosissa on huomioitu myös niin sanotusti epäpätevänä sosiaalityöntekijänä toimiminen eli sosiaalityö ennen ammattihenkilölain voimaantuloa (Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015).

Taulukko 3. Rakenteellista sosiaalityötä selittävät muuttujat

Rakenteellisen sosiaalityön selittäjinä toimivat tekijät	Muuttuja	Asteikko	ka.
Ammattieettiset ristiriidat ¹	K12.10	1–5	2,8
Itseymmärrys ¹	K12.1, K12.2	1–5	4,2
Kiinnostus rakenteellista sosiaalityötä kohtaan ¹	K12.3, K12.4	1–5	4,2
Käsitys rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisesta ¹	K2	1–5	3,4
Osaaminen ¹			
Innovaatio-osaaminen	K11.7, K11.8, K11.9	1–5	4,1
Resurssiosaaminen	K11.4, K11.5, K11.6	1–5	3,9
Tutkimuksellinen osaaminen	K11.3, K11.10, K11.11, K11.12	1–5	3,8
Yhteiskuntatieteellinen osaaminen	K11.1, K11.2	1–5	4,6
Poliittinen kiinnostus ²	K37	1–5	3,0
Työn autonomia ¹	K12.5, K12.6, K12.7, K12.8, K12.9	1–5	2,8
Työyhteisön tuki rakenteellista sosiaalityötä kohtaan ¹	K13.1, K13.2, K13.3, K13.4, K13.5, K13.6	1–5	3,5
Usko yhteiskunnallisiin vaikuttamismahdollisuuksiin ¹	K36.3 ³	1–5	3,3
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ¹	K36.1, K36.2	1–5	4,1
Sosiaalityön työkokemus (vuosina, luokittelu alla)	K25		
Alle 5 vuotta			
5–10 vuotta			
10–15 vuotta			
15–25 vuotta			
Yli 25 vuotta			
Työskentelykunnan tai -kuntayhtymän väestöpohja	K34		
Alle 10 000 asukasta			
10 000–50 000 asukasta			
50 001–100 000 asukasta			
Yli 100 000 asukasta			
Työtehtävä	K28, K29		
Johtavat sosiaalityöntekijät			
Asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät			

¹ Asteikko: 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = en samaa enkä eri mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä

² Asteikko: 1 = En lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtuullisesti, 4 = paljon, 5 = erittäin paljon

³ Asteikko käännetty

alueittaiset summamuuttujat jaettiin dikotomisiksi eli kaksi arvoa (0 ja 1) saaviin luokkiin. Luokka 0 tarkoittaa sitä, että kyseisellä osa-alueella rakenteellista sosiaalityötä ei tehdä ollenkaan tai tehdään hyvin vähän. Analyysimalleissa ennustettavana on luokka yksi (1), joka tarkoittaa sitä, että kyseisellä osa-alueella rakenteellinen sosiaalityö toteutuu vähintäänkin jonkin verran tai hyvin vahvasti. Osiokohtaiset summamuuttujat ja niiden katkaisupisteet on kuvattu taulukossa 2. Eri summamuuttujien eli rakenteellisen sosiaalityön tehtäväalueiden sekä niiden osa-alueiden katkaisupisteet on valittu ensinnäkin siitä näkökulmasta, että ennustettavan luokan (1) koko on riittävän suuri ennustemallin rakentamiseksi. Toisekseen katkaisupisteet on valittu siten, että ne olisivat eri osa-alueilla keskenään samat tulosten vertailtavuuden parantamiseksi. Tämä ei aina toteutunut, vaan esimerkiksi strategiatyön osa-alueilla oli keskenään erilaiset katkaisupisteet (vaihtelivat > 1,0 ja > 3,0 välillä). Tämä johtui siitä,

että aineiston mukaan sosiaalityöntekijät tekivät kansalaisvaikuttamista erittäin vähän sosiaalipoliittiseen työhön ja reformityöhön verrattuna, eikä siten samaa katkaisupistettä ollut mahdollista käyttää. Näin ollen on tärkeä huomata, että luokan yksi prosenttiosuudet eivät ole suoraan vertailtavissa toisiinsa, vaan luokan kokoa ja siten logistisen regressioanalyysien tuloksia on tulkittava suhteessa katkaisupisteeseen. Logistisen regressioanalyysin tavoitteena oli löytää paras mahdollinen selitysmalli – luotettava malli, joka sisältää mahdollisimman vähän tilastollisesti merkitseviä, mutta sisällöllisesti merkittäviä selittäjiä – jokaiselle rakenteellisen sosiaalityön osa-alueelle. Mallien osalta tulokset kuvataan luvussa 6 “Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä mahdollistavat tekijät” (ks. myös liite 2).

Kyselylomakkeella esitettiin myös avovastauskysymyksiä rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteisiin ja kehittämiseen liittyen. Esteitä kysyttiin seuraavanlaisella kysymyksenasettelulla: mitkä ovat suurimmat rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteet? Kehittämisestä kysyttiin seuraavasti: miten rakenteellista sosiaalityötä tulisi kehittää? Koska aiempaa tutkimusta rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen liittyvistä esteistä ja kehittämisen mahdollisuuksista on hyvin vähän, aineiston analyysi on toteutettu aineistolähtöisesti. Näin saadaan selville, millaisia erilaisia tekijöitä ja teemoja sosiaalityöntekijät ovat tunnistaneet toisaalta rakenteellisen sosiaalityön tekemisen esteiksi ja toisaalta sen kehittämiseksi.

Tekstimuotoisten vastausten analysointi aloitettiin lukemalla kaikki kehittämis ehdotukset. Seuraavaksi kunkin vastauksen osalta kirjoitettiin muistiin tiiviit asiasisällöt eli pelkistykset. Yksittäisen vastauksen osalta kehittämis ehdotuksen pelkistystä kirjoitettaessa luettiin rinnalla saman vastaajan vastaus rakenteellisen sosiaalityön toteuttamista estävien tekijöiden osalta. Näin varmistettiin, että kehittämis ehdotus tulee sisällöllisesti luotettavammin ymmärretyksi. Tämän jälkeen pelkistysten asiasisällöt koodattiin aineistolähtöisesti siten, että kustakin pelkistyksestä tehtiin yksi tai useampi sisällöllinen koodaus. Kehittämis ehdotusten pelkistyksistä tehtiin yhteensä 831 koodausta (esteiden pelkistyksistä yhteensä 1189 koodausta). Seuraavaksi koodaukset luokiteltiin temaattisesti siten, että kaikki samankaltaiset maininnat muodostivat oman ryhmänsä. Näin muodostuneet ryhmät ovat sisällöllisesti yhteneviä, mutta toisiinsa nähden erilaisia. Seuraavassa vaiheessa syntyneistä

ryhmistä muodostettiin isompia temaattisia ryhmiä. Lopuksi temaattiset ryhmät luokiteltiin sisällöllisesti yhteneviin pääluokkiin. Kehittämisedotusten analysoinnin jälkeen rakenteellisen sosiaalityön esteitä kuvaavat vastaukset analysoitiin samalla tavoin.

Esteisiin ja kehittämiseen liittyvät tulokset esitellään pääluokkien mukaisesti omissa luvuissaan. Luvuissa esitetään aineisto-otteita, jotka ilmentävät sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisen sosiaalityön merkittävimmistä esteistä sekä kehittämisestä. Vastaajien anonymiteetin vuoksi heistä on mainittu vain numerokoodi, joka kertoo sen, kuinka monentena kyseinen sosiaalityöntekijä vastasi kyselyyn. Tulokset raportoidaan luvussa 7 “Rakenteellisen sosiaalityön tekemistä estävät tekijät” sekä luvussa 8 “Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä rakenteellisen sosiaalityön kehittämisestä”.